

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
 Кафедра міжнародних відносин

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Професор з науково-педагогічної роботи

(Майя НІКОЛАСВА)

_____ вересня _____ 2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Політична культура та ідеологія австралійських країн»

(назва навчальної дисципліни)

Рівень вищої освіти *Другий (магістерський)*

Галузь знань: 29 – Міжнародні відносини

Спеціальність: 292 – Міжнародні економічні відносини

(код і назва спеціальності)

Освітньо-професійна програма: Міжнародні економічні відносини

(назва ОПП/ОНП)

ОНУ
 2022

Робоча програма навчальної дисципліни «Політична культура та ідеологія пострадянських країн», Одеса: ОНУ, 2022. 17 с.

Розробники: Брусилівська Ольга Іллівна, д. політ. н., проф., завідувач кафедри міжнародних відносин, Майстренко Юлія Іванівна, к. політ. н., доц.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри міжнародних відносин

Протокол № 1 від "19" серпня 2022 р.

Завідувач кафедри [підпис] (Ольга БРУСИЛОВСЬКА)

Погоджено із гарантом ОПП

[підпис]

(Тетяна РОДІОНОВА)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) факультету міжнародних відносин, політології та соціології

Протокол № 1 від "30" 08 2022 р.

Голова НМК [підпис] (Олег ХОРОШИЛОВ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри міжнародних відносин

Протокол № 1 від "25" серпня 2023 р.

Завідувач кафедри [підпис] (Ольга БРУСИЛОВСЬКА)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри міжнародних відносин

Протокол № від " " 20 р.

Завідувач кафедри (Ольга БРУСИЛОВСЬКА)

1. Опис навчальної дисципліни
«Політична культура та ідеологія пострадянських країн»

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>Очна форма навчання</i>	<i>Заочна форма навчання</i>
Загальна кількість: кредитів – 3 годин – 90 змістових модулів – 3	Галузь знань <u>29 Міжнародні відносини</u> Спеціальність <u>292 Міжнародні економічні відносини</u> Рівень вищої освіти: <i>Другий (магістерський)</i>	<i>Обов'язкова / Дисципліна вільного вибору</i>	
		Вибіркова	
		<i>Рік підготовки:</i>	
		1-й	-й
		<i>Семестр</i>	
		2-й	-й
		<i>Лекції</i>	
		20 год.	год.
		<i>Практичні, семінарські</i>	
		10 год.	год.
		<i>Лабораторні</i>	
		год.	год.
		<i>Самостійна робота</i>	
60 год.	год.		
Форма підсумкового контролю: <i>іспит</i>			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу — вивчення ідеології та політичної культури пострадянських країн (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, Україна).

Завдання курсу полягають у вивченні студентами політичної та ідеологічної основ розпаду СРСР та подальшої трансформації незалежних країн. Розпад соціалістичного табору мав вплив як на безпосередніх учасників процесу, так і на Європу та світ в цілому. Курс завершується визначенням основних досягнень та проблем, що постають перед колишніми радянськими республіками в царині ідеологічних трансформації та політичної культури. Вивчення і засвоєння студентами зазначеного предмету сприятиме усвідомленню розвитку світової політики в рамках міждисциплінарного аналізу та наукових підходів, сформованих в рамках різних історіографічних шкіл.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних загально-професійних компетенцій:

Здатність проведення досліджень на відповідному рівні (ЗК3);

Здатність приймати обґрунтовані рішення щодо налагодження міжнародних економічних відносин на всіх рівнях їх реалізації. (СК 1)

Здатність розробляти та аналізувати моделі розвитку національних економік і визначати їхню роль у сучасній світогосподарській системі (СК 2)

Здатність застосовувати кумулятивні знання, наукові досягнення, інформаційні технології при здійсненні досліджень у сфері міжнародних економічних відносин (СК 12).

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

- систематизувати, синтезувати й упорядковувати отриману інформацію, ідентифікувати проблеми, формулювати висновки і розробляти

рекомендації, використовуючи ефективні підходи та технології, спеціалізоване програмне забезпечення з метою розв'язання складних задач практичних проблем з урахуванням кроскультурних особливостей суб'єктів міжнародних економічних відносин. (PH3);

-досліджувати й аналізувати моделі розвитку національних економік та обґрунтовувати заходи досягнення їх стратегічних цілей в умовах трансформації світогосподарських відносин. (PH7)

3. Зміст навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Ідеологічне та політичне підґрунтя розпаду Радянського Союзу.

Тема 1. Початок ідеологічного оновлення Радянського Союзу.

Зародження нових ідей у політичному істеблішменті. Встановлення «відкритості» до країн заходу, в тому числі й до США. Політика «нового мислення». «Доктрина Синатри» та її значення для країн соціалістичного табору.

Тема 2. Розпад СРСР та становлення незалежних республік.

Початок відцентрових рухів в Радянському Союзі. Особливості націоналістичної ідеології в країнах Балтії. Ідеологічна складова проголошення незалежності в країнах Середньої Азії. Становлення незалежних країн на Кавказі. Пробудження національної свідомості в країнах «Нової Східної Європи».

Тема 3. Стартові умови соціально-економічних перетворень.

Перехід від планової економіки до ринкової. Перші програми економічних та політичних реформ: спільне та особливе. Вплив Російської Федерації на початок економічних трансформацій в країнах пострадянського простору.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

Ідеологічні основи політичної трансформації пострадянських країн.

Тема 4. Політичні трансформації країн Балтії

Передумови політичних реформ у країнах Балтії. Перші реформи, їх наслідки. Розвиток громадянського суспільства. Орієнтації країн на цінності

ліберальної демократії західного зразка. Формування багатопартійності та її особливості. Політична культура громадян Латвії, Литви та Естонії.

Тема 5. Політичні трансформації країн «Нової Східної Європи».

Передумови політичних трансформацій. Перші політичні реформи та їхні наслідки. Формування багатопартійності, особливості партійних систем в різних країнах. Формування опозиційних рухів, та відносини між владою та опозицією. Політична культура в Україні. Процес і проблеми становлення ліберальної демократії. Розвиток громадянського суспільства. Формування авторитарних режимів в Російській Федерації та Республіці Білорусь. Особливості політичної культури громадян зазначених країн.

Тема 6. Політичні трансформації країн Кавказу та Середньої Азії.

Особливості стартових умов політичних трансформацій. Політичні реформи в умовах патріархальних суспільств. Початок формування авторитарних режимів. Особливості націоналізму в країнах Кавказу та Середньої Азії. Особливості політичної культури в країнах Кавказу та Середньої Азії. Ідеологічне підґрунтя побудови демократичних суспільств: здобутки та невдачі.

ЗМІСТОВИМ МОДУЛЬ Ш.

Ідеологічні основи економічних трансформацій пострадянських країн

Тема 7. Економічні трансформації в країнах Балтії.

Ідеологічне забезпечення початкового етапу соціально-економічних перетворень. Перші програми та стратегії урядів в царині економічної трансформації. Особливості економічних реформ у 1991 - 1999 рр.: прорахунки та перешкоди. Формування ринкової економіки. Підготовка економік країн до вступу в ЄС.

Тема 8. Економічні трансформації в країнах регіону «Нова Східна Європа».

Ідеологічний вимір економічних трансформацій в країнах «Нової Східної Європи». Стартові умови соціально-економічних перетворень. Порівняльний аналіз економічних трансформацій країн регіону: спільне та відмінне. Особливості формування ринкової економіки в країнах регіону.

Тема 9. Ідеологічні складові економічної трансформації країн Кавказу та Середньої Азії.

Стартові умови соціально-економічних трансформацій. Закладення основ ринкової економіки. Вплив військових конфліктів на процеси економічної трансформації. Значення покладів нафти та газу для економічних трансформацій в країнах регіону. Проблема корупції: менталітет та шляхи вирішення.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	П	Лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Ідеологічне та політичне підґрунтя розпаду Радянського Союзу.												
Тема 1. Початок ідеологічного оновлення Радянського Союзу.	8	2	-			6						
Тема 2. Розпад СРСР та становлення незалежних республік.	10	2	2			6						
Тема 3. Стартові умови соціально-економічних перетворень.	10	2	2			6						
Разом за змістовим модулем 1	28	6	4	-	-	18						
Змістовий модуль 2. Ідеологічні основи політичної трансформації пострадянських країн.												
Тема 4. Політичні трансформації країн Балтії	10	4	2			8						
Тема 5. Політичні трансформації країн «Нової Східної Європи».	10	2	2			8						
Тема 6. Політичні трансформації країн Кавказу та Середньої Азії.	10	2	2			8						

Разом за змістовим модулем 2	36	8	4			24						
Змістовий модуль 3. Ідеологічні основи економічної трансформації пострадянських країн												
Тема 7. Економічні трансформації в країнах Балтії.	8	2	-			6						
Тема 8. Економічні трансформації в країнах регіону «Нова Східна Європа».	8	2	-			6						
Тема 9. Ідеологічна складова економічної трансформації країн Кавказу та Середньої Азії.	10	2	-			6						
	26	6	-			18						
Всього годин	90	20	10	-	-	60						

5. Теми семінарських занять

Семінарські заняття не передбачені

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Розпад СРСР та становлення незалежних республік. 1. Ідеологічне підґрунтя розпаду СРСР. 2. «Нове політичне мислення»: значення для радянського суспільства. 3. «Доктрина Синатри»: значення для країн соціалістичного блоку.	2
2	Стартові умови соціально-економічних перетворень. 1. Основні недоліки планової економіки, як спадщина для нових незалежних держав. 2. Основні проблеми в період економічних трансформацій: загальна характеристика.	2
3	Політичні трансформації країн Балтії 1. Історична спадщина країн Балтії. Значення для подальших політичних трансформацій. 2. Політична культура в країнах регіону. 3. Процес становлення ліберальної демократії.	4
4	Політичні трансформації країн «Нової Східної Європи». 1. Особливості історичного розвитку країн. 2. Феномен «націоналізму» в країнах регіону: значення в процесі становлення незалежних держав. 3. Політична культура в країнах регіону. 4. Формування демократичних та недемократичних режимів: причини та наслідки.	2
5	Політичні трансформації країн Кавказу та Середньої Азії.	2

	<ol style="list-style-type: none"> 1. Націоналістична ідеологія в країнах Кавказу та Середньої Азії 2. Стартові умови політичних трансформацій. Особливості режимів, що були сформовані. 3. Політична культура в країнах Кавказу та Середньої Азії. 	
--	--	--

7. Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття не передбачено

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1.	<p>Початок ідеологічного оновлення Радянського Союзу.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Політика «нового мислення» та її значення для радянського суспільства. 2. «Доктрина Синатри», як крок до розпаду соціалістичного табору. 	6
2.	<p>Розпад СРСР та становлення незалежних республік.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Націоналістичні ідеї в радянських республіках, як поштовх до розпаду. 2. Особливості політичних еліт нових незалежних держав. 	6
3.	<p>Стартові умови соціально-економічних перетворень.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Основні підходи до переходу від планової до ринкової економіки. 2. Економічні трансформації в посткомуністичних країнах: спільне та відмінне. 	6
4.	<p>Політичні трансформації країн Балтії</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ідеологічні основи політичної трансформації в Естонії. 2. Ідеологічні основи політичної трансформації в Литві. 3. Ідеологічні основи політичної трансформації в Латвії. 	8
5.	<p>Політичні трансформації країн «Нової Східної Європи».</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ідеологічні основи політичної трансформації в Україні 2. Ідеологічні основи політичної трансформації в Білорусії. 3. Ідеологічні основи політичної трансформації в Молдові. 4. Ідеологічні основи політичної трансформації в РФ. 	8
6.	<p>Політичні трансформації країн Кавказу та Середньої Азії.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ідеологічні основи політичної трансформації в Грузії. 2. Ідеологічні основи політичної трансформації у Вірменії. 3. Ідеологічні основи політичної трансформації в Азербайджані. 4. Ідеологічні основи політичної трансформації в Казахстані. 5. Ідеологічні основи політичної трансформації в Туркменістані. 	8
7.	<p>Економічні трансформації в країнах Балтії.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ідеологічна складова економічних трансформацій в Естонії 2. Ідеологічна складова економічних трансформацій в Латвії. 3. Ідеологічна складова економічних трансформацій в Литві. 	6
8.	<p>Економічні трансформації в країнах регіону «Нова Східна Європа».</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ідеологічна складова економічних трансформацій в Україні. 2. Ідеологічна складова економічних трансформацій в Білорусії. 3. Ідеологічна складова економічних трансформацій в РФ. 	6

9.	<p align="center">Ідеологічна складова економічної трансформації країн Кавказу та Середньої Азії.</p> <p>1. Ідеологічна складова економічних трансформацій у Грузії. 2. Ідеологічна складова економічних трансформацій у Киргизії. 3. Ідеологічна складова економічних трансформацій у Казахстані. 4. Ідеологічна складова економічних трансформацій у Туркменістані. 5. Ідеологічна складова економічних трансформацій у Узбекистані.</p>	6
	<p><i>Один реферат із вищевказаного переліку обирається студентом на початку семестру та надсилається викладачу за місяць до закінчення курсу.</i> <i>Обсяг реферату: 12-15 сторінок.</i> <i>Характеристика змісту: за змістом навчальної дисципліни.</i> <i>Вимоги до виконання та оцінювання: основна мета роботи – глибоке вивчення важливих теоретичних або прикладних питань дисципліни за допомогою підготовки реферату (дослідження). Вельми важливим є формування таких умінь і навичок студента: здійснювати пошук і відбір різноманітної інформації; обробляти та аналізувати інформацію; логічно і послідовно викладати результати аналізу, робити аргументовані висновки; правильно оформлювати науково-довідковий матеріал; публічно захищати виконану роботу. Робота має бути написана студентом на рівні, відповідному сучасному стану розвитку комплексу наук, які вивчають міжнародні відносини. Думки вітчизняних і зарубіжних авторів, їхні загальнотеоретичні і методологічні підходи необхідно проаналізувати та систематизувати. Мінімальний обсяг використаних джерел – 8; більшість джерел повинні складати оприлюднені документи, статті та монографії. Для оформлення виноска у тексті й прикінцевого «Списку посилань» використовується стиль APA.</i></p>	
	Разом	60

9. Методи навчання

Словесні: лекції (проблемні, лекції-візуалізації, лекції з аналізом конкретних ситуацій та ін.), розповідь, пояснення, бесіда, дискусія, диспут, обговорення проблемних ситуацій.

Наочні: у тому числі мультимедійні презентації, демонстрація, метод безпосереднього спостереження, презентація результатів власних досліджень.

Практичні: рольові ігри; виконання індивідуальних завдань (підготовка та публічний захист рефератів).

10. Форми контролю та методи оцінювання

Методи поточного\періодичного контролю: усне опитування, оцінювання виконання індивідуальних завдань (рефератів), захист результатів індивідуальних завдань (рефератів).

Підсумковий контроль. Іспит

ЗАГАЛЬНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Оцінка за національною шкалою	Теоретична підготовка	Практична підготовка
Здобувач освіти		

Відмінно	у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей; глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; робить самостійні висновки, виявляє причинно-наслідкові зв'язки; самостійно знаходить додаткову інформацію та використовує її для реалізації поставлених перед ним завдань. Здобувач здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями	глибоко та всебічно розкриває сутність практичних/ розрахункових завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання завдання й оцінити результати власної практичної діяльності; виконує творчі завдання та ініціює нові шляхи їх виконання; вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу; проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі
Добре	достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу; при представленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій; самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки	правильно вирішив більшість розрахункових /тестових завдань за зразком; має стійкі навички виконання завдання
Задовільно	володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або відтворює певну частину	може використовувати знання в стандартних ситуаціях, має елементарні, нестійкі навички виконання

	навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків, знає основні поняття навчального матеріалу; має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків	завдання. Правильно вирішив половину розрахункових/тестових завдань. Здобувач має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків
Незадовільно з можливістю повторного складання	володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно (без аргументації та обґрунтування); безсистемно виокремлює випадкові ознаки вивченого; не вміє робити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки; під час відповіді допускаються суттєві помилки	недостатньо розкриває сутність практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив окремі розрахункові/тестові завдання за допомогою викладача, відсутні сформовані уміння та навички
Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не володіє навчальним матеріалом	виконує лише елементи завдання, потребує постійної допомоги викладача

11. Питання для періодичного та поточного контролю

1. Передумови ідеологічної трансформації СРСР.
2. Значення зовнішнього чинника для розпаду СРСР.
3. «Нове політичне мислення». Значення для подальших політичних перетворень.
4. Дисидентський рух, його вплив на посткомуністичну трансформацію 90-х рр. 20 ст.
5. Зовнішній чинник ідеологічної трансформації пострадянських республік.
6. Передумови політичних реформ у СРСР.
7. Націоналізм в Україні: особливості та основні прояви.
8. Націоналізм в РФ: особливості та основні прояви.
9. Націоналізм в Молдові: особливості та основні прояви.
10. Націоналізм в Білорусії: особливості та основні прояви.
11. Націоналізм в Латвії: особливості та основні прояви.
12. Націоналізм в Литві: особливості та основні прояви.
13. Націоналізм в Естонії: особливості та основні прояви.
14. Націоналізм в Грузії: особливості та основні прояви.
15. Націоналізм у Вірменії: особливості та основні прояви.
16. Націоналізм у Азербайджані: особливості та основні прояви.
17. Націоналізм у Туркменістані: особливості та основні прояви.
18. Націоналізм у Таджикистані: особливості та основні прояви.
19. Націоналізм у Киргизії: особливості та основні прояви.
20. Націоналізм в Узбекистані: особливості та основні прояви.
21. Особливості політичної культури в Україні.
22. Особливості політичної культури в РФ.

23. Особливості політичної культури в Молдові.
24. Особливості політичної культури в Білорусії.
25. Особливості політичної культури в Латвії.
26. Особливості політичної культури в Литві.
27. Особливості політичної культури в Естонії.
28. Особливості політичної культури в Грузії.
29. Особливості політичної культури у Вірменії.
30. Особливості політичної культури в Азербайджані.
31. Особливості політичної культури в Узбекистані.
32. Особливості політичної культури в Киргизії.
33. Особливості політичної культури в Казахстані.
34. Особливості політичної культури в Туркменістані.

12.Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота										Індивідуальне завдання	Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2				Змістовий модуль 3			20	100
T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6	T 7	T 8	T 9	T 10		
8	8	8	8	8	8	8	8	8	8		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	Відмінно	Зараховано
85 – 89	B	Добре	
75 – 84	C	Задовільно	
70 -74	D		
60 – 69	E		
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12.

Методичне забезпечення

1. Силабус навчальної дисципліни «Політична культура та ідеологія пострадянськи країн».

13. Рекомендована література

Основна

1. Брусиловська О. І. Особливості політичного розвитку Польщі на початку XXI століття: основні тенденції, проблеми, досягнення. Ужгородські польські наукові читання: історія, культура, політика, право, ред. М. Ленджел, М. Палінчак. Ужгород: Ліра, 2014. С. 100–107.
2. Брусиловська О. Політико-системні трансформації в регіоні Східна Європа к 1989-2004 р.: аналіз політичної думки. *Міжнародні відносини й політика держав в умовах глобальних трансформацій: аналіз сучасної*

політичної думки. 2016. С.183-200.

3. Брусиловська О. Політична трансформація західнобалканських країн у 2004-2009 роках.
4. Майстренко Ю. Дослідження політичних трансформацій в регіоні Західні Балкани на початку ХХ ст. *Міжнародні відносини й політика держав в умовах глобальних трансформацій: аналіз сучасної політичної думки*. 2016. С.183-200.
5. Майстренко Ю. Політичні трансформації регіону Західні Балкани на початку ХХІ століття: зовнішні чинники. *Вісник одеського національного університету*. 2017. Том 19. Вип. 1. С.92-99.
6. Орлова Т.В. Історія нових незалежних держав: Postsovieticum. К.: Знання, 2010. 487 с.
7. Brusylovska O. Post-communist identities and their transformations: The cases of Poland and Romania. *Balkan and Baltic States in United Europe. Histories, Religions, and Cultures II*, eds. E. Anastasova, S. Toncheva. Sofia: Paradigma Publishing House, 2018. P. 56–65.
8. Lomachynska I. A., Manchenko K. I. Influence of direct foreign investment on development of economics of Visegrad group countries: conclusions for Ukraine. *National Economic Development and Modernization: experience of Poland and prospects for Ukraine*. Riga: Baltija Publishing, 2017. P. 74–86.

Додаткова

1. Бжезинський З. Вирішальна роль України на пострадянському просторі *Політика і час*. 1997. № 9. С. 24-28.
2. Бортніков В.І. Політична участь і демократія: українські реалії. Луцьк: Вежа Волинський державний ун-т ім. Лесі Українки, 2007. 524 с.
3. Джига Т. Сучасні тенденції становлення політичної культури українського суспільства. *Політичний менеджмент*. 2011. № 1. С. 64-74.
4. Політичний клас у сучасній Україні: специфіка формування, тенденцій розвитку / А. Балабан, Л. Кочубей, А. Пахарев та ін. За ред. Ф. Рудуча. К.: Парламентське вид-во, 2010. 336 с.
5. Растоу Д. Переходи до демократії: лібералізація і демократизація.

- Демократія: антологія / упорядник О. Проценко. К.: Смолоскип, 2005. С. 583-605.
6. Романюк О. Посткомуністичні революції. *Політичний менеджмент*. 2005. № 4 (13)ю С. 16-28.
 7. Романюк О.І. Трансформації посткомуністичних суспільств: методологічні проблеми дослідження. *Вісник ХНУ*. 2007. № 760. С. 240-247.
 8. Симон Г. Трансформація в Росії та Україні після падіння комуністичного режиму: спільне та особливе. *Політична думка*. 2000. № 4. С.3-10.
 9. Шедлер А. Вимірювання демократичної консолідації. *Демократія: Антологія*. К.: Смолоскип, 2005. С. 687-714.
 10. Шпорлюк Р. Творення сучасної України: західний вимір. *Дух і літера*. 2004. № 13-14. С. 54-91.

Електронні інформаційні ресурси

1. The treaty of the European Union. http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/EU_treaty.html#0001000001
2. Інститут громадянського суспільства. www.csi.org.ua
3. Інститут міжнародних досліджень процесів інтеграції та глобалізації <http://igi.com.ua>
4. Національний інститут стратегічних досліджень. www.niss.gov.ua